

Quintus Arruntius Labeo „De monumentis” és „De originibus” című, ma már csak töredékesen ismert munkáit kortársai igen nagyra tartották, még Symmachus, Boëthius, sőt Augustinus is többször hivatkozik rájuk, „Harpyaca” című, ismeretlen tárgyú kiséposzát pedig Marcus Aurelius császár a fürdőszobája falára vésette.

Semmiképpen sem hallgathatjuk azonban el, hogy Quintus Arruntius Labeo magas, dús szőrzetű és rendkívül aljas ember volt, politikai pályáját mentora, Attius Tarentinus feljelentésével kezdte, majd avval folytatta, hogy több ízben is összeesküvést szőtt Antoninus Pius, Marcus Aurelius, Commodus és Septimius Severus ellen (minden alkalommal úgy menekült meg a halálbüntetéstől, hogy feladta és hóhérekre juttatta társait). Első feleségét, Ammianus Marcellinus szerint, megmérgeztette, majd a gyilkosságot egyetlen még élő bátyjára kente, hogy ekképpen tegye rá kezét a teljes atyai örökségre. Élete intrikák és feljelentések közepette telt, pederaszta volt és mániákus nekrofil, perverz szexuális szokásairól számos kortárs epigramma tanúskodik. Dögletesen unalmas irodalmi műveit – Eduard Norden szerint – egy Theopomposz nevű rabszolgája írta, akit később elevenen megnyúztatott. A források alapján úgy tűnik, Quintus Arruntius Labeót a fajtalankodáson kívül csak a pénz és a hatalom érdekelte, e kettő érdekében semmitől sem riadt vissza. Mikor meghalt, a szenátus egyhangúlag, örömujjongás közepette szavazta meg számára a damnatio memoriae-t, még a házat is lerombolták, sőt a helyét is felszántották és besózták. Egy szó, mint száz, sajnálattal kell kijelentenünk, hogy ez a Labeo undorító egy féreg volt.

Az imént ismertetett életrajzi vázlat fényében olvasni a fenti levelet, amelyre Angelo Mai bíboros, a neves olasz filológus, Fronto kiadója a római Casanate könyvtárban bukkan 1808-ban, és amelyet magyar fordításban ezúttal tárhatunk először a Tisztelt Olvasó elé, bizonyosan különös élmény. Mivel a levél – Heino Bruckenthäler bizonyítékai alapján – kétségtelenül Labeo keze munkájának tartható (Theopomposz szerzősége ezúttal szóba sem jöhet), joggal tehető föl a kérdés: hogyan és miért írhatott ez a hitvány senkiházi, aki ráadásul nem is létezett, ilyen szép levelet? Az effajta kérdésekre azonban soha nem adható kielégítő és megnyugtató válasz. Együtt kell élnünk velük.

Ljudmila Ulickaja

GALAMBOCSKA

M. Nagy Miklós fordítása

Ugyanazokban az években, amikor Humbert Humbert zsenge korú szerelme után sóvárgott, és szegény Haze-zel kötendő házasságának embertelen tervét szőtte, a világ másik felén Nyikolaj Romanovics magányos filozófiaprofesszor (jobban mondva annak a tudománynak a professzora, mely e megnevezésre igényt tartott), akit szintén az általánosan elfogadott normákkal szembeszegülő szerelmi gerjedelmek fűtöttek, feleségül vett egy hölgyet, aki legszebb álmában sem számíthatott volna ilyen ragyogó partira. Őszintén szólva Antonyina Ivanovna a legcsekélyebb mértékben sem volt „hölgy”, sőt „polgártársnőnek” is csak erős jóindulattal lehetett nevezni. Száz százalékig a téns-

asszonyok kategóriájába tartozott, és ekkor éppen gondnokként vagy ha úgy jobban tetszik, lófituként dolgozott a kardiológiai osztályon, ahová a fent nevezett professzor tervszám szerinti betegként érkezett a szívszorulásából kifolyólag.

A szétfolyó, debella Antonyina Ivanovna, aki inkább volt már szürke pulyka, mint élemedett tyúk, s csöpp fejétől egyre csak szélesedett otromba lábáig, ez a titokban iszogató, elvált asszony egy tíz négyzetméteres szobában éldegélt kiskorú fiával. A lehető leghitványabb fizetést kapta, s szégyenkezve ugyan, de kevéske pénzét csekélyke lopásokkal egészítette ki, már ha alkalma s módja nyílt rá. Egyszóval rendes, tisztességes asszony volt. Január elején, amikor téli szünet volt az iskolában, elhordta magával a munkába kisfiát, és a kese legényke, ahogy ott ült a fehérneműraktárban, és kikilesett az anyja háta mögül fehér homlokával, világos pihés szemöldökével, egyszerűen lenyűgözte a professzor beteg, bűnös szívét.

Az e ponton lehetséges kitérőt e két jelenség, a betegség és a bűn kapcsolatáról, finom összefonódásairól és egymás röpke érintéseiről a pszichoanalitikusokra és a szentatyákra hagyjuk: ezek is, azok is eleget s kedvükre legelésztek már ezeken a veszélyes réteken.

Nyikolaj Romanovics órákon át sétálgatott a kórházfolyosón, és be-belesett a fehérneműraktár félig nyitott ajtaján, céltudatos tekintetével hol a stoppolt, kék pulóver takarta éles könyököt kapta el, mely finoman csúszkált az asztalon (valamit rajzolt a fiúcska), hol a megsárgult kincstári ágyneműk villantak a szemébe. Vagy épp hirtelenében egész terjedelmében kitöltötte a rés nyújtotta keretet a fénylő, bájos teremtmény, egy valóságos háremfiú, csak tán csöppet kicsinyke volt hozzá, cseperedhetett még két-három évig. Majd ha tizenkét éves lesz – az a legedesebb kor...

Néha a kisfiú a járóbetegok ebédlőjében kapott enni, ott ült a sarokasztalnál, a sietve lapátoló orvosok között. Egyenes háttal, komolyan, ijedt arccal... Nyikolaj Romanovics jól megnézte magának fakókék, s ha épp jobbra lesett, kicsit bandzsító szemét és fehér szempilláit – olyan pelyhesek voltak, mint a pitypangbóbíta.

– Tonya! Tonya! – hívta a gondnoknőt a főnővér, bekukkantva az ebédlőbe, és Antonyina Ivanovna kedves, omló hangon szólt vissza:

– Máris, máris!

És e hang hallatán futott át Nyikolaj Romanovics a megvilágosodás: miért ne próbálhatná meg másként berendezni az életét?... Ez a Tonya afféle igazi háziasszony lehet, aki mást se csinál, csak élére rakja a garast, meg a gyereket nevelgeti... Becsületes házassági szerződést kötnének: ezt és ezt adom, ezt és ezt kérem cserébe.

Nyikolaj Romanovics tisztes kort megért már: az ötvenötödik évében járt.

Szóval megírjuk fehéren feketén: semmiféle testi örömekre ne számítson, de különösöbát kap, teljes ellátást, és persze kellő tiszteletben részesül. Ennek fejében, kedves Kszantippa Ivanovna, ön vezeti a háztartást, őrzi a családi tűzhelyet, azaz: mosogatás, főzés, takarítás... A fiúcskát sajátomná fogadom, s gondoskodom a lehető legjobb neveléséről. Kitaníttatom. Ó, persze, lesz zene is, testnevelés is... Könnyed lép-tű Ganümédész, olívaolajtól és ifjonti veritéktől illatozó... Halkabban, halkabban, csak el ne ijesszük a gyönyörű dallamot. Fokozatosan, csodálatos módon cseperedik a házban a gyöngéd gyermek, kamasszá serdül... barátta, tanítványa, kedvessé... És ezekben az alküonéi napokban ő majd szorgos csőrével szövögeti jövőjé boldogságának fészket.

Antonyina, a gondnoknő először zavarba jött: mi a csuda akar ez lenni? De a szerencse olyan, mint a szél, jön, megy, nem magyarázkodik. No, most jött csöstitül: ti-

zennyolc és fél négyzetméteres erkélyes szoba a negyedik emeleten, udvarra néző ablakkal, ráadásul a Gorkij utcában, színészek meg tábornokok meg mindenféle nagy emberek laknak benne. Gazdag, biztonságos, szolid élet. És ez a professor se egy zsugori ember: bőven ad konyhapénzt, vásárolni meg ráadásul a kreml-i áruelesztőből vásárolhat – Nyikolaj Romanovics megtiltotta, hogy erről bárkinek beszéljen. És soha nem kéri a visszajárót. Tiszta ember – háromnaponként cseréli az alsóneműt, a zoknit meg jóformán naponta. A kádban úgy lubickol, mint valami kacsa, de szombatonként mégis fél napokat tölt a szaunában. Takarosán öltözködik, saját kezével pucolja a cipőjét, saját kezével vasalja a nadrágját. Maga, azt mondja, nem tudná úgy, ahogy én. A barátnőinek persze majd' kifúrta oldalát a kíváncsiság, de egész egyszerűen azt válaszolta nekik: arról, hogy *az* hogy s mint, nem beszélek, nem és kész. Meg hát én ugye elevent... már mennyi éve nem láttam, megszoktam különben is. De tényleg, komolyan nem tudom, mitől szakadt így rám a szerencse; Szlavkával is úgy bánik, mintha igazi édesapja volna. Bár, az igazat megvallva, énnekem annyit se nagyon mond, hogy bikkmack. Persze ugyan miről is beszélgethetne velem, ha jól belegondolunk? Mert csuda kulturált egy ember, az biztos, nemhiába professor...

Az utóbbiban, meg kell hagyni, nem tévedett: Nyikolaj Romanovics kulturált is volt, professor is... A klasszika-filológusok, mint a fajtisza kutyák, nehezen viselték a szocializmus hitvány fejadagját. De Nyikolaj Romanovics hogy, hogy nem, talált magának egy ágyást, ott kapált, öntözött és trágyáztatta a marxista-leninista esztétika egy kis bokrocskáját, sikerült ugyanis még épp a forradalom előtt elvégeznie tanulmányait, és már épp a disszertációját akarta megvédeni, amit „A platóni dialektika lényege Albin és Anonim értelmezésében” címmel írt. Nos, a varázslatos „dialektika” szó nyitotta meg Nyikolaj Romanovics előtt az új életbe, azaz a Szocialista Akadémiára vezető királyi kaput, ahol az antik filozófia tanára lett. Az akadémián ő volt az egyetlen ember, aki tudott ógörögül és latinul, és a fő-fő vezetők – köztük maga Lunacsarszkij is – állandóan őt használták „idézetosztárnak”, úgyhogy évtizedeken át nyitotta hol Platont és Arisztotelészt, hol Kantot és Hegelt, az esztétikai problémák igaz, tudományos megoldását kutatva, melyekben ezek a Marx előtti tudósok úgy tévelyegtek, mint vak kutyakölykök. Annyira kitanulta a művészetelméletet és az esztétikum sajátosságait, hogy az SZK(b)P KB egyetlen kulturális és művészeti kérdésekkel foglalkozó határozatát sem fogalmazhatták meg az ő részvétele nélkül – lett légyen szó Vano Muradeli *Nagy barátság* című operájáról vagy Sosztakovics *Katyerina Izmajlovájáról*. Egyáltalán nem szenvedett holmi tudathasadástól: a rugalmas dialektika, mint egy tapasztalt hegyi vezető, kanyargósan vezette a legveszedelmesebb szurdokokon át.

De akárhogyan vesszük is, Nyikolaj Romanovics, sajna, két úrnak szolgált. A második – hatalmas és titkos – parancsolója a férfinemhez való szerencsétlen vonzódása volt. Zsenge korától szorongatta ez a buksiját, megemelte a vérnyomását, tachycardiát okozott. Félelmetesen függött fölötte a 121. törvénycikkely. Egyetlen – akár igazi, akár megrágalmazott – népellenesség, egyetlen opportunistá vagy ellenzéki sem érzett olyan határtalan félelmet, mint azok, akik e látszólag jelentéktelen törvénycikkely fenyegetése alatt éltek. Ez olyan férfiak igazi, hús-vér titkos társasága volt, akik megismerték egymást a tömegben a szemükből sütő sóvárgásból és szemöldökük óvatos-feszült vonalából – akár a szabadkőműveseké a titkos jeleikkel és különleges kézfogásukkal. Az ezüstkort felváltó ólomkor elsöpörte a kifinomult ifjakat, a romlott gimnazistákat és a bájos arcú novíciusokat, s így Nyikolaj Romanovics és a hozzá hasonlók számára csak a kapzsi és kegyetlen fiatalemberekkel ápolt veszedelmes viszonyok maradtak, akikkel

állandóan résen kellett lenni, mert elárulnak, lelepleznek, megrágalmaznak, börtönbe csuknak... Érett korában Nyikolaj Romanovicsnak mindössze egyszer volt tartós és mély kapcsolata egy fiatal történésszel, egy jó családból való fiúval, aki elesett a fronton, de halála előtt halálra gyötörte Nyikolaj Romanovicsot pszichopátára vallóan gúnyos, sértő célzásokkal teli leveleivel.

Szlavocska új korszakot nyitott Nyikolaj Romanovics életében. A professzor dédelgetett ábrándja megvalósulással kecsegtetett: szerelmes társat nevel magának, és a bölcs oktató szerelme a fiúnak is – igen, igen, minden józan számítás szerint – a hasznára válik. Gyöngéden, céltudatosan nevelgetve a maga képére és hasonlatosságára gyúrja. És Nyikolaj Romanovics igazi pedagógus lesz, azaz rab, aki nem sajnálja az életét szerelmesének oltalmazására s fölnevelésére.

„Kutya legyek, ha nem! – mondta magában Nyikolaj Romanovics, az alvó fiú fölé hajolva, aki most az ő lakásában lakott, igaz, az anyja szobájában, s a világos narancssárga plüssel bevont díványon feküdt, a nagy fejű állólámpa reszketeg fényében. – Esküszöm, hogy így lesz...”

– Édes galambocskám – suttogetta Nyikolaj Romanovics, és kétoldalt megigazította a takarót.

Ezekben az esti órákban Antonyina Ivanovnáának engedélyezettett néhány pohárka a könnyebb elalvás végett. De csak mértékkel, Nyikolaj Romanovics felügyelete alatt. Igen, igazi pedagógus volt, semmi sem kerülhette el a figyelmét.

Közös családi életük legelső évében Nyikolaj Romanovics zeneiskolába adta a fiút, a fívós tanszakra. Fuvolista ugyan nem lett belőle, de a zene világába úgy lépett be, mintha csak szülői háza volna, s a tehetsége épp abban rejlett, hogy úgy tudott zenét hallgatni, mint valami isten. Úgyhogy még ezen a nemes területen is igazi partnert talált magának Nyikolaj Romanovics: a mostohaapa és a fiúcska együtt járt a konzervatóriumba, és élvezték azt a művészetet, amely a legkevésbé alkalmas az osztályszempontok szerint történő elemzésre.

Az akkori évek konzervatóriumi törzsvendégei felfigyeltek a párra – finom, éltes férfi átlagos arccal, nagy szemüveggel és vékonyka fiú gondosan nyírt szőke hajjal, kerek kivágású fekete pulóverben, kihajtott gallérú fehér úttörőingben. A moszkvai melohomofilek – íme, egy megmagyarázatlan, titkos korreláció – sárgultak-zöldültek az irigységtől, amikor Nyikolaj Romanovics megvette a büfében a szokásos két-két limonádét és süteményt. De feljelentést nem írt senki – volt elég gondjuk-bajuk anélkül is.

Ott, a konzervatórium mellett jött létre azokban az években a beavatottak valamiféle köre, konkrét határok nélkül, de fölismerhető, jellegzetes arcokkal. Nyikolaj Romanovics titkos hittársain és az egyszerű műkedvelőkön kívül természetesen profi zenészek is tartoztak ehhez a körhöz. Meg Szlavocska néhány iskolatársa is, például egy Zsenya nevű kislány, ifjú csellista, aki rendszerint a papájával vagy a mamájával jött. Zsenya folyton Szlava fülébe sugdosott, és rángatta a karját, hogy kettesben beszélgesenek, mindig csak kettesben...

– Kedves kislány – mondta Nyikolaj Romanovics a tanítványának –, csak a külseje ne volna annyira előnytelen...

Ami persze nem volt igaz. A kislánynak teljesen elfogadható volt a külseje: sötét kis szem, fürtöcskék, kockás szalagocska. Csak épp Nyikolaj Romanovics szívét sötét féltékenység mardosta. Nem kellenek nekünk semmiféle kislányok. Egyébiránt neki megadatott minden, amiről Humbert Humbert csak álmodhatott: aranyló gyermek-

kor, mely a szeme láttára fordult fiatalságba, tanítványának tiszteletteljes barátsága és a legteljesebb, naiv kölcsönösség, melyet gondosan kinevelt benne a gyöngéd érintések, leheletek, összesikló mozdulatok, mint kiderült, zseniális mestere.

Életének hatvanötödik esztendejében Nyikolaj Romanovics a saját ágyában, álmában meghalt a szívaorta elzáródása miatt, mint ahogyan a fentebb már említett úriember is. S úgy halt meg, hogy – „daimónjával” tökéletes összhangban – telítöltekezett „galambocskájának” ifjú szerelmével, de végül is sohasem olvasta azt a nabokovi magasfeszültségű elektromosságtól izzó regényt, és nem érezhette meg mély rokonságát szerencsétlen hősével.

Az elárvult Szlavocska, aki addigra elsőéves bölcsészhallgató lett a Lomonoszov Egyetemen, nevelőjének halála után teljesen összezavarodott. Amíg tartott a tanév, és a logika meg a dialektikus materializmus alapjait tanulgatták a bölcsészkar régi épületében, amelynek ablakai az orvosegyetem bonctani előadótermére néztek, még csak-csak elvolt valahogy, de aztán eljött a nyári vakáció, amelyet Szlava mindig egy párnui panzióban töltött a mostohaapjával, és egyszerűen elfogta a depresszió – feküdt a mostohaapja dolgozószobájában, hallgatta a kedvenc lemezeit, s csak akkor tápázkodott fel nagy nehezen, ha meg kellett fordítani a lemezt, vagy másikat föltenni.

Az öreg esztéta kibabrált vele: a galambocskája most nem tudta, hogyan folytassa az életét – vezető nélkül nem tudott meglegni. Barátai nem voltak. A mostohaapjához fűződő viszonyának gondosan őrzött titka áthatolhatatlan fallal kerítette el a többi embertől. Anyjától eltávolodott. Már régóta pontosan ugyanúgy viszonyult hozzá, mint Nyikolaj Romanovics: korrekten és praktikusán. Immár négy éve a narancssárga díványával együtt Nyikolaj Romanovics dolgozószobájában aludt, oda menekült az anyja horkolása elől.

A mostohaapja után az akkori idők mércéje szerint elképesztően nagy örökséghez jutott: kis halomban álltak a takarékkönyvek, amelyek egy része bemutatóra szólt, egy része névre, olyan szerződéssel, hogy Szlavára szálljanak át. Antonyina Ivanovna meg csak a legszerényebb szürke takarékkönyvet örökölte háromezer rubellel. Azt Szlava adta át az anyjának, aki összecsapta kezét örömeiben. Nem számított ilyen gazdagságra, és nyomban elszaladt vele a ló: a Nyikolaj Romanovics engedte egy deci helyett ezután kettő és felet is megivott, s nem is csak este. Tíz órakor Antonyina Ivanovna rendszerint már aludt, mint a bunda, Szlava pedig elment otthonról, hogy sétáljon egyet, beszívja a sűrű, benzinszagú levegőt, elüldögéljen a Tverszkoj bulvári poros padon, nem messze az amatőr sakkozók klubjától, ahová az este közeledtével özönlöttek a kockás tábla megszállottjai – nyugdíjasok és elvetélt sakkzsenik. És egy füledt estén valahogy ott kötött ki Zsenya is, a zenész kislány.

Zsenya jó családból származott, igazi, hamisítatlan zenészcsaládból, amely úgy hordozta a zene szeretetét, mint más családok valamilyen öröklődő rendellenességet – magas vérnyomást vagy cukorbetegséget. Volt az őseik között olasz opera-énekesnő, cseh orgonista, német karmester. De a fő Bach a családban Zsenya nagypapa volt. Az ő neve a mai napig ott szerepel a Moszkvai Konzervatórium kitüntettjeinek dísztablóján, Rubinstejn és Szkrjabin társaságában.

A nagypapa zeneszerzői életműve nem emelkedett a középszer fölé, azaz megfelelt az akkori idők szellemének és kultúrájának. A modern csábította, de nem volt megáldva se Debussy vakmerőségével, se Muszorgszkij eredetiségével. De jól ismerték mint előadót (cellistát), mint pedagógust és mint a zenei élet fontos személyiségét – külön-

féle zenei társaságok és összejövetelek elnökét, szegény, tehetséges gyermekek ösztöndíjainak és megöregedett zenekari tagok segélyeinek szétosztóját. Egyszóval igazi, vegyes vérű orosz értelmiségi volt, akinek az ereiben mellesleg egy csepp orosz vér sem folyt. Nagy volt a család, s mindannyian a zene közegében éltek – Zsenya bátyja hegedűtanár volt, sikertelen öccse pedig kottamásoló.

Zsenya a nagyapját nem ismerte: három évtized és két világháború választotta el őket. Negyvenkét éves korában halt meg, egy napon Ferenc Ferdinánd főherceggel, vagyis az első világháború kezdetekor, Zsenya pedig a második utolsó napján született.

Lázadás vagy valamiféle szeszély gyanánt a családban időről időre akadt egy-egy eltévedt bárány, mint például Ljova bácsi, akiből könyvelő lett, vagy Vera néni, aki az agrártudománnyal csalta meg a zenét. Eltévedt bárány volt Zsenya apja is, Rudolf Petrovics, akit annak idején a katonai karrier csábított el. Aztán a tábornoki kucsmája alól egész életében a zene után sóvárgott, rajongott érte, de hangszert nem vett a kezébe. Am elhatározta, hogy a lányát feltétlenül visszatéríti a családi hagyományhoz, és cselló szakra adta tanulni. És a lakásuk, mely tele volt mindenféle nagy emberek dedikált fényképeivel, poros kottákkal és feledhetetlen operák zongorakivonataival, a skálázás és a gyakorlás eleven hangjaival telt meg. Zsenyecska ígéretes tehetségnek bizonyult, s maga Danyiil Safran figyelt fel rá és egyengette az útját. A neve különben is jól csengett, hiszen a nagyapját mindenki ismerte a zenei körökben, de amellet Zsenya roppant szorgalmas és kitartó is volt, és kicsi korától kezdve napi sok órát töltött széttett lábbal, a két térde közé szorítva a kis csellófit, a gyakorlásra való játék hangszert. Zsenya nőtt-nödögélt, és vele együtt nőtt a csoda – a hangszer csuda engedelmességnek bizonyult: alighogy megérintette a vonóval, máris olyan mély bársonyhangozon szólalt meg, hogy azoknál édesebb nincs is talán. És vajon össze lehet-e hasonlítani a cselló dús és rugalmas zengésével a hegedű száraz, érdes hangját, a brácsa egyszerűségét vagy a nagybőgő egyhangú búbánatosságát...

Ezen a nyáron először maradt egyedül a városban, a szülei a nyaralóban voltak, ő pedig az első koncertprogramját gyakorolta. Esténként pedig sétált egyet.

Borzasztóan megörültek, amikor véletlenül találkoztak a Tverszkoj bulváron. Mindketten épp magányosnak érezték magukat: Zsenya csak egy időre, de nagyon erősen, mert életében először maradt egyedül a házban, Szlava pedig úgy érezte, ez a magány végleges, örök életre szól. De csak a zenéről beszélgettek. És persze voltak közös emlékeik is – a Puskin téri zeneiskola, amelybe mindketten olyan sokáig jártak, s amelynek mostanra nyoma sem maradt. Az Izvesztyija otromba épülete magasodott a helyén. Közös szolfézsórák, kórusok, diákkoncertek... Észre se vették, hogy elszaladt az idő. Aztán Szlava hazakísérte Zsenyát a Szpiridonovkára, és útközben, maga számára is váratlanul, egyszer csak azt mondta:

– Nekem meg meghalt a mostohaapám.

Most először mondta ki hangosan ezeket a szavakat, és valamiféle döbbenet járta át: mintha valami megváltozott volna a levegőben, és Nyikolaj Romanovics mintha épp e szavak kimondásától halt volna meg végérvényesen.

Zsenya is megérezett valamit, riadtan kérdezte:

– Nagyon szeretted?

– Több volt nekem, mint apa...

Ez annyira szomorúan és nemesen hangzott, hogy Nyikolaj Romanovics is boldogan hallotta volna.

– Szegénykém! Én megőrülnék, ha az apukámmal valami ilyen történe. – Zsenya a maga tizennyolc évével annyira távol volt a halál gondolatától, hogy ki sem tudta mondani a szót, hogy „meghalna”.

Megrázta fejét, elhessegette magától a halál árnyékát, és szája együtt érzően ráncolódott össze, de aztán csak egy gyerekes butaságot mondott:

– Tudod, mit? Együnk fagyit! Sok-sok fagyit...

– De hát hol lehet ilyenkor fagyit venni? – mosolyodott el Szlava, akit meghatott ez a nagy-nagy együttérzés.

– Nálunk a hűtőből. A szüleim kint vannak a nyaralóban, én meg nem veszek semmi mást a boltban.

A fagy fantasztikusan finom volt, fagyott eper- és feketeribizli-darabkákkal, a lenti szomszéd hozta lábasban, jéggel, aki a Szever kávéházban volt pincéernő. Lopott mindenki, akinek volt mit lopnia.

A fagy után Zsenya ünnepélyesen kihozott az apja szobájából egy fekete-fehér borítóban lévő lemezt.

– Karajan. Németországból hozták. Még életedben nem hallottál ilyen Wagnert.

Áhítatosan tette fel a lemezjátszóra a csillogó bakelitet. A *Trisztán és Izolda* zenekari változata. A zenekarnak olyan hangzása volt, mintha nem is emberek, hanem démonok játszottak volna. Kétszer egymás után meghallgatták, és az áradó zene közben, egész pontosan valahol Izolda halála környékén Zsenya szerelmes lett Szlavába. Senkivel, még az apjával sem volt ennyire jó együtt zenét hallgatni. És a fiú is egész lelkével fordult Zsenya felé: milyen kedves, gyöngéd, milyen szép fekete, okos szeme van, milyen kis virgonc fürtök játszanak a homloka fölött.

– Milyen férfias, erős zene – jegyezte meg Zsenya, amikor elcsitult a karajani dübörgés.

– Hát igen – értett egyet vele Szlava, s magában csodálkozott: hogyan értheti ezt meg Zsenya...

A szájában még sokáig megmaradt az eperfagy íze, a ribizligolyócskák felhorzsolták az ínyét, és a lelkében is megmaradt valami íz a szilaj, csupa szín, csupa tűz zene közös hallgatásának élményéből.

Egész augusztusban el-eljárt Zsenyához. Késő este, amikor elcsitult a hőség, és a Tverszkoj bulváron összegyűltek az éjszakai sakkozók, vidáman, jókedvűen ment haza – elmúlt a depressziója. Az éjszakai bulvár, Wagner és az olvadó fagy kiváltotta érzések összessége erősen összekapcsolódott Zsenyával.

Mikor eljött az ősz, és Zsenya szülei is visszatértek a városba, és elkezdődött a tanév, már ritkábban talákoztak, de mindennap hosszan beszélgettek telefonon – hol Richter koncertjéről, hol Szomov csodás lemezéről, amit Szlava az Arbaton lévő antikváriumban vett meg, amikor elhunyt mostohaapja szokásához híven pénzzel a zsebében járta a régiségboltokat és antikváriumokat. Nyikolaj Romanovics sohasem volt igazi gyűjtő, de úgy-ahogy eligazodott az anyagi világ remekeiben – nemhiába, hogy meggyőződéses materialista volt.

A nyár vége felé Zsenya úgy érezte, végre igazi szerelem kezdődik az életében, de valahogy az egész megrekedt a kellemes barátság szintjén, és sehogy sem akart továbbzökkenni, pedig Zsenya a fagyott kis eperdaraboknál és jeges feketeribizli-golyócskák-nál teljes lényével valami többre vágyott.

Szlava érezte a Zsenyából sugárzó állandó várakozást, és kicsit ideges volt miatta. Nagyon becsülte a barátságukat, ezt a kulturált otthont, amelybe belecsöppent, meg magát Zsenyát is, aki annyira fogékony az irodalomra is, a zenére is, meg órá, Szlavára

is. Vonzódni azonban pontosan annyira vonzódott hozzá, mint egy lámpaszlophoz. És ez ellen, úgy látszik, nem tehetett semmit.

Tizenkilenc éves korára szilárdan tudta, hogy az emberek különleges és ritka fajtájához tartozik, akik arra ítéltettek, hogy rejtőzzenek és lapuljanak, mert azok a puha kinövések, amiket a nők olyan furcsa dupla zsákocskákba dugnak, viszolygást váltanak ki belőle, és valami nagy, fehér disznó jut róluk az eszébe, amelyre rátapadnak a szőpő kismalacok, és különben sem talált semmi esztétikusot a női test felépítésében az a szőrös fészekkel és a függőleges hasítékkal épp a legszerencsétlenebb helyen. Hogy ő maga jutott erre, vagy az esztéta Nyikolaj Romanovics sugallta neki ügyesen, annak most már nem volt jelentősége. Zsenya nagyon tetszett neki, és megmentette a magányosságtól, de a fizikai sóvárgása nem múlt el, csak egyre kízóbb lett.

Miután elbúcsúzott Zsenyától, általában kicsit még üldögélt a Tverszkoi bulváron, nem messze a sakkozótól, mindig ugyanazon a padon, és félszeg belső figyelemmel nézte a ritka járókelőket: az? nem az? Egyszer egy magas, szőke, szép fiú tüzetesen végigmérte, és Szlava egész testében megfeszült, mert úgy érezte, hogy van valami mély üzenet abban a tekintetben. De aztán a fiú továbbment, ott hagyva Szlavát az édes ve-rejtékben, zakatoló szívvel. Furcsa, de a szíve is szinte pontos mása volt annak a másiknak, amelyik stenocardiában szenvedett.

„Ebben is hasonlítunk – szögezte le magában Szlava. – Melománok, szívbetegek, esztéták...”

Tévedett, hiszen a valóság ennél összehasonlíthatatlanul bonyolultabb volt, de az effajta tévelygés teljesen érthető: még nem jött el a bőrszerkós szupermenek, a fölfújtt izmú homoszexuálisok kora, akik gögösen és megvetően néznek a „heterókra”, a cowboyokat pedig szexszimbólumként fogták fel, akikért megvadul a világ női fele, az a sok mohó, hívogató rés a szőrös fészekben, nem pedig egyszerűen tehénpásztorfiúknak, akiknek föltöri a seggét a durva nyereg, és kénytelen-kelletlen az egyneműek szerelmét választják, mivel égen-földön nincs nő a közelükben...

Szlava teljes szívvel az ókorhoz tartozott, mármint annak abban a romantikus formájában, ahogy a tizenkilencedik századi felszínes tudósok elképzelték – hiszen még maga Marx is dörmögött valamit „az emberiség aranyló gyermekkoráról”.

Lehetséges, hogy a több ezer éves hatalmas messzeségből a kép eltorzult, és a legvéresebb, legféltelenebb pogányság, a legharsányabb politeizmus, amelyben minden létező istenné lett, átszellemült, és vad tombolásba fogott: a nimfák, najádok, szatírok, a pocsolyák és az út menti árkok leghitványabb istenei, s éppúgy a hattyúk, a tehének és a sasok, a pásztorfiúk és a pásztorlányok a teljesen korlátlan szeretkezés szakadatlan orgiáját rendezték, és ezt az egészet a maga összességében valami okból elnevezték ókori materializmusnak. Ebben a tévedésben állt Nyikolaj Romanovics hite, s mindenáron átadta tanítványának is a maga teljesen egyéni nemű izlésével együtt, melyet óvatosan és türelmesen plántált belé tapasztalt ujjai, a finom nedvekben oly szakértő gyöngéd nyelve és öregecske, megbágyadt hímtagja segítségével.

A zseniális tanár zseniális tanítványra lelt, és Szlava most egész, különlegesen érzékeny testével szenvedett a föloldhatatlan egyedüllétől: sóvárgott szőke, dús haja, sóvárgott a szája, a melle és a hasa, a combja és a fenéke. Sóvárgott a mennyei kert és Szodoma rózsája is, ahogy Nyikolaj Romanovics mondogatta. Igen, igen... A pisztráng föltöri a jeget...

Október elején, az elhúzódnó vénasszonyok nyara egy sötét, de még meleg estéjén Szlava türelmes üldögélése a Tverszkoi bulváron új tanárt termelt. A sötét alakok csoportjából, akik a sakkasztalakat megvilágító lámpa alatt tömörültek, egyszer csak oda-

jött hozzá egy negyven év körüli, lenvászon sapkát és ódivatú, kockás cowboyinget viselő, zsidósán szép arcú férfi. Levette sapkáját hagymafejformán domború koponyájáról, és leült a rozoga pad szélére. Mintha egész teste valami nyomás alatt lett volna – szeme enyhén kimeredt, s olyan szörnyű erővel, olyan sűrűn nőtt a borostája, hogy csak az orrán maradt egy kis tisztás. Mennyire más volt, mint Nyikolaj Romanovics, aki mindig oly könnyedén mozgott, mint egy lebegő léggömb. Az illető szőrös kezével megmarkolta a pad szélét, és egészen fesztelenül megszólította Szlavát:

– Ismerős nekem az arca. Már elnézést, de nem szokott sakkozni?

Szlava szíve kalapálni kezdett, ugrándozott a gyötrelmes zenére: ő lesz az?

– Kicsit tudok játszani.

A férfi elnevette magát.

– Kicsit még a nagymamám is tudott játszani... Ő legalábbis azt hitte. Na, akkor ezt most ellenőrizzük.

A férfi előhúzott a zsebéből egy kis bőrládikát, és kinyitotta. A bábuk már fel voltak rakva – éles kis pöckök tartották őket a bőrtábla lyukaiban.

– Maga kezd.

Szlava keze annyira reszketett, hogy alig tudta megfogni a bábút. Aztán lépett: E2–E4... És megnyugodott. Nem volt már kétsége: ő az. A sakkozó kihúzta a hegyes lábcsakájú fekete gyalogot, a hüvelyk- és a mutatóujja között tartotta, és azt dörmögte:

– Mennyire korán elkezdett sötétedni... – és beleszúrta a gyalogocskát a világos négyzetbe.

Azon az estén a sakkozóknak úgy tűnt, hogy Szlava szeme olyan foncsoros-fekete, mint az épp divatba jött napszemüvegek, de ez csak a hamis első benyomás volt, egyszerűen csak annyira kitágult a pupillája, hogy a kék, szivárványos köpeny vékony karikaként a szembogár szélére szorult.

– Tudja, mit? Fejezzük be ezt a partit otthon énnálam... Nagyon sötét van már.

A sakkozó összehajtotta a táblát, a fejébe nyomta a sapkáját, és elindultak a trolizsárhoz. Szlava nem kérdezte, messzire mennek-e. Rázta a hideg az édes várakozástól, és a sakkozó hol a vállára, hol a térdére tette a kezét. A Cvetnoj bulvárig mentek a trolival, kiszálltak, és befordultak valamilyen sötét mellékutcába. Bementek egy kétemeletes ház koszlott lépcsőházába, és amíg mentek fölfelé a lépcsőn, a sakkozó elmondta, hogy az anyjával él együtt, aki fiatal korában gyönyörű nő volt, színésznő, de most már majdnem vak és teljesen bolond.

A lakás kicsi volt és nagyon piszkos. Időről időre a mama elégedetlenül morgott a fal mögött, aztán valami románcot kezdett énekelni. A partit nem fejezték be. Szerelmeskedtek. Kemény, férfias együttlét volt ez, amilyenről Szlava azelőtt csak homályosan ábrándozott. Vazelin és vér szaga töltötte be a szobát. Igen, ez volt az, amire Szlava vágyott, s amit Nyikolaj Romanovics sohasem tudott megadni neki. Nászéjszaka volt, a beavatás éjszakája, és olyan gyönyörű, amelyet semmilyen zene nem adhatott. Így kezdődött el Szlava új élete.

Valitát állami pénzből temették. Persze senki sem tudta biztosan, hogy eltemették-e egyáltalán. Lehetséges, hogy szétdarabolták, az egyes szerveket formalinba tették, és odaadták a diákoknak, hadd nyeszetteljék őket azok mögött az ablakok mögött, amelyek a filozófia tanszék épületére néznek. Vagy más hasonlóknak. De ez nem nagyon valószínű. A szakértői szemle megállapította, hogy a test tizenöt-tizenhét napig hevert az Izmajlovói park egyik eldugott zugában, mielőtt rátalált egy sportos külsejű polgártárs, aki a foxterrierjét sétáltatta.

Hogy miért kezdte el kerestetni Jevgenyija Rudolfovna, azt nehéz megmagyarázni. Ismeretségük több mint negyven éve alatt a férfi sokszor eltűnt hol hosszabb, hol rövidebb időre. Az első eltűnése különösen hosszú volt. Először öt évre ítélték el, aztán ott még megtoldották neki, úgyhogy majdnem tíz évre eltűnt akkor, ha nem is a saját akaratából. Aztán előkerült, de már nem Szlava, hanem Valita néven. Valahogy ráragadt ez a becenév. Mesélt ezt-azt Jevgenyija Rudolfovának, de semmi olyat, amivel megijesztette vagy zavarba hozta volna. Bizonyos értelemben óvta őt.

Jevgenyija Rudolfovna pedig nem az, hogy szerette Valitát, természetesen nem, de a fiatalkori emlékeit szerette, és emlékezett rá, mennyire szerelmes volt akkor a szőke hajú, csupa lélek fiúba, meg arra is, ahogy zenét hallgattak együtt, és hogy Szlava menyire szenvedett az akkori hangfelvételek tökéletlenségétől: Karajannál hat piano és nyolc forte van, itt meg minden összerosódik... Sajnálta ezt a csavargót, ezt a kitaszítottat, aki elveszített mindent, amit csak ember elveszíthet: a vagyonát, a fogait, a szőke haját és a moszkvai lakhatási engedélyét, amit aztán mégiscsak visszaperelt az életől, feleségül vett ugyanis egy alkoholista nőt, akiről általában azt se tudta, merre kóborog, és attól kezdve az ő címén volt az állandó lakása az Olenyij val nevű utcában. Minden gazdagságából csak a zenehallgatás ritka tehetsége maradt meg, és az arisztokratikus keze az ovális körmökkel.

És hosszú évek óta járt már Jevgenyijához a színházba, a nagy irodába, amelynek masszív ajtaján „Zenei igazgató” feliratú réztábla volt. Ismerték a színházi alkalmazottak is, és a ruhatárosok is beengedték. Jevgenyija Rudolfovna rendszerint adott neki valamennyi pénzt, kávéfőzött, és csokoládét vett elő a szekrény egy eldugott sarkából. Valita nagyon édesszájú volt. Néha, amikor volt ideje, feltett neki valamilyen zenét. Egyébként Valita bevallotta, hogy már régóta nem szereti a zenét – csak a hangokat szereti. Jevgenyija nem egészen értette, hogy mit ért ezen. Ezen a területen Valita jobban otthon volt, mint a híres moszkvai színház zenei igazgatója. Kétség sem férhetett hozzá. És Jevgenyija ezt pontosan tudta.

Valita sohasem üldögélt el sokáig, röstellte magát, mint ahogy valaha régen mindig röstellte magát megboldogult édesanyja, Antonyina Ivanovna is.

Valita aztán két hónapig nem bukkant fel, és Jevgenyija egyszer sem gondolt rá. Szombaton este elment a konzervatóriumba. Brahms 115-ös opus-számú klarinétkvintettjét adták elő, egy hihetetlenül nehéz darabot. Az utolsó részben, amikor az embernek már szinte kiárad a lelke, s ott lebeg az ég alatt, egyszer csak eszébe jutott Szlava. Hogy a kis blockflötéjével hogyan gyakorolt abban a kis sarki tanteremben Ksenyija Feofanovnával, azzal a folyton hosszú selyemlebernyeget viselő kövér, vörös képű, goromba asszonysággal, ő, Zsenya meg egyszer valamiért csak úgy berontott, és a saját vakmerőségétől megijedve megdermedt... Negyven évvel ezelőtt, a zeneiskolában, amelyből egyetlen téгла sem... A Brahms-mű a végéhez ért, és az utolsó hangokkal együtt Zsenya egyszer csak megérezte, hogy Szlava nincs többé.

Először a telefonutakozóban próbálkozott, de Szlavát nem találták meg se abban az Olenyij val utcában, se semmilyen más utcában, és Zsenya végül telefonált a rendőrségre. Durrán beszéltek vele, de másnap aztán ők maguk jelentkeztek: azonosításra hívták. De azonosítani nem volt ott mit. Csak valami sötét rongy, majdnem olyan, mint maga a föld, a föld valami iszonytató darabja. Csak a kéz volt emberi, az ovális, finom körmökkel.

Aztán beszélt a nyomozóval. A nyomozó puffadt képű, idős ember volt, aki annyit mindent megtanult élete során, hogy kevesebb tán több lett volna. Jevgenyija Rudolfovától semmi olyat nem tudott meg, ami érdekes lett volna számára. A bűncselek-

mény azok közé tartozott, amelyeket nem nehéz felderíteni, de a homoszexuális gyilkosságokkal a rendőrség nem nagyon foglalkozott. Csak gyűltek, gyűltek, s aztán az összeset ráhúzták valami mániákusra, akit elkaptak. Meg ugyan ki más, mint valami pszichopata ölhetette meg Valitát, akinek semmije sem volt, csak a tébolyult vágya, hogy szeressek... hogy szeresse egy férfit... hogy szeresse egy férfit...

Otthon Jevgenyija Rudolfovna sokáig keresgélte a gyerekkori fényképei között, és végül megtalálta, amit keresett. A többin a kislány Zsenya volt csellóval. Ezen meg a közönséget fényképezték le az iskolai koncert alatt. Rudolf Petrovics készítette. A második sorban jól lehet látni mindkettejüket – Nyikolaj Romanovicsot szürke öltönyben, csíkos nyakkendővel és a tizenkét éves Szlavocskát a fehér úttörőingben, a legfelső gomb kigombolva. Olyan édes arca van, olyan derűs, olyan kedves, igazi galambocskák... És mennyire szerette Nyikolaj Romanovics. Mennyire szerette...

Antal Éva

A KRITIKA VÁMPIRIZMUSA¹

Az „új” és a „legújabb” amerikai kritika iróniaelméletéről

„Szókratész tudatlansága tettetett volt.
A modernitásé valódi.”

(Musil)

A posztmodern tettetett tudatlansága valódi –
a posztmodern valódi tudatlansága tettetett.

I

Alan Wilde amerikai kritikus modern és posztmodern iróniát, illetve iróniafelfogást különböztet meg: „*A modernizmus iróniája abszolút és kétértelmű; a megoldásnak ellenszegülő eltérő és egyenlő lehetőségek határozott tudatosságát fejezi ki. Az ironizáló ember maga is sodródik a széttöredezett világban, de az ellentétek egyensúlyának, a feloldhatatlan paradoxonoknak a kifejezésével mégis formát ad a zavarnak, és kontrollra törekszik. A posztmodern író-*

¹ A cím ötletét Jonathan Loesbergnek a dekonstrukciót az esztétizmus vádja alól tisztázni kívánó könyvéből vettem, amiben Paul de Man a támadók szemszögéből „természetellenes lénynek”, az „irodalomkritika vámpírjának” titulálja. Am ezt csak azért teszi, hogy rögtön megcáfolja, hiszen a passzivitást, amelynek ugye természetlennek (*sterile*) és természetellenesnek kell lennie, képtelenség lenne hirdetni és átadni. In: Jonathan Loesberg: *AESTHETICISM AND DECONSTRUCTION: PATER, DERRIDA, AND DE MAN*. Princeton, Princeton UP, 1991, 188. Ugyanakkor a cím utal a dekonstrukciót annak „parazita” jellege miatt ért támadásokra (l. Abrams kontra Miller-vita), és játékba hozza – pontosabban továbbra is fenn-/függőben tartja – Kierkegaard-nak a szókratészi iróniát illető „bestialis” meglátásait. J. H. Miller híres „élősködő” tanulmányában filológiai precizitással kimutatja, hogy a gazdatest, a házigazda (*host*) és parazita vendége (*guest*) kölcsönösen táplálják egymást – bizonyítva ezzel a „szükségyszerűen” parazita logika életképességét. J. H. Miller: *A KRITIKUS MINT HÁZIGAZDA*. (Ford. Zsélyi Ferenc.) In: *Filozófiai Figyelő*, 1987/3–4.